

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА

В. М. Туринський, доктор сільськогосподарських наук, професор
Л. О. Адамчук, кандидат сільськогосподарських наук

Анотація. Розкрито питання розвитку галузі бджільництва в Україні. Висвітлено окремі проблеми галузі – відсутність нормативно-правової бази, сконцентрованість виробництва у приватному секторі, проблема контролю якості продукції, однотипність надходження прибутку, зміцнення внутрішнього ринку, контроль за біорізноманіттям медоносної бази, збереження і зміцнення освітянської сфери, розвиток науки.

Ключові слова: розвиток, галузь бджільництва, проблематика.

Бджільництво – галузь сільського господарства, яка займається розведенням бджіл, отриманням меду, воску та інших продуктів бджільництва. Бджоли також використовуються для запилення багатьох видів сільськогосподарських рослин з метою підвищення врожайності. Продукти бджільництва також використовуються в медицині, фармакології тощо [2, 10].

Український ринок меду є одним з найбільш перспективних і розвивається на сьогодні найшвидше з усіх агропромислових галузей країни. Проте, чи зможе український мед завоювати перше місце на світовому ринку? [6, 9, 11]. Це та багато інших питань, які стосуються галузі бджільництва, є актуальними у розвитку національного сільського господарства, політиці експорту та міжнародної конкуренції.

Мета досліджень – узагальнити відомості з наукових, публіцистичних джерел та статистичні дані, а також науково-практичні напрацювання і знання, що стосуються розвитку галузі бджільництва в Україні. Завданням було проаналізувати наукові публікації, методичні матеріали та Інтернет-ресурси за дослідною тематикою.

Матеріали та методика досліджень. Всебічне вивчення об'єкта досліджень передбачало використання емпірико-теоретичних (збір, аналіз і синтез наукової інформації, логічний підхід до формування висновків) і теоретичних (визначення, опис, інтерпретація) методів. У комплексі методика дослідження дозволила науково підійти до поставленої проблеми та забезпечила послідовне визначення важливих питань розвитку галузі бджільництва в Україні

Результати досліджень. Світове виробництво меду становить 1,5 млн т на рік, і на частку України припадає 5%. За даними FAO, Україна з 2008 року займає перше місце з виробництва меду серед країн Європи (з валовим збором до 75 тис. т). Згідно з повідомленням на сайті відомства, найбільшими імпортерами українського меду за 2014 рік були: Німеччина – 11,472 тис. т, США – 7,807 тис. т, Польща – 6,976 тис. т, Словаччина – 1,823 тис. т, Франція – 1,783 тис. т, Іспанія – 1,563 тис. т. За 5 місяців

цього року Україна перевищила річну квоту на експорт меду в ЄС і збільшила його на 24 % [1, 3, 6, 9].

У січні – червні експорт меду в Україні зріс на 24 %, до 13,4 тис. т, – повідомляє Міністерство аграрної політики і продовольства. Нині валове річне виробництво меду становить близько 70 і більше тис. т [9, 11, 13]. Усього людей, які займаються розведенням бджіл і виробництвом меду, близько 700 тис. – 1,5% від населення нашої країни. Споживання меду в Україні на душу населення становить 1,2 кг на рік, що є одним із найвищих показників у світі [1, 3, 6, 9, 12].

Аналітики в один голос заявляють, що виробництво меду – вигідна справа. Вітчизняні підприємці, які займаються бджільництвом, отримують майже 100%-й прибуток [1, 3, 11]. На сьогодні українські бджолярі докладають величезних зусиль для того, щоб не тільки займати провідні позиції на світовому ринку меду щодо його виробництва, але й зробити Україну одним із найбільших медових експортерів. Для цього є всі передумови, але, з іншого боку, є й ряд перешкод.

До важливих питань розвитку галузі бджільництва можна віднести такі.

Відсутність нормативно-правової бази. Нормативну діяльність у галузі забезпечує, здебільшого, закон «Про бджільництво» та інші нормативні акти, у тому числі «Правила ввезення в Україну та вивезення за її межі бджіл і продуктів бджільництва», «Порядок реєстрації пасік», «Порядок видачі ветеринарно-санітарного паспорта пасіки» та інші [4, 7, 8]. Однак, доволі мало нормативної документації, що стосується якості всіх видів продукції та її контролю. Немає затверджених на державному рівні сучасних технологій виробництва біологічно активних продуктів бджільництва. У цьому питанні нашу державу випередила навіть Росія, яка має тільки на мед близько 13 стандартів.

Сконцентрованість виробництва у приватному секторі. В Україні налічується понад 2 тис. виробників меду. 95% українського медового врожаю забезпечують приватні господарства. Кількасот тисяч пасік більше нагадують хобі, ніж промисел чи сучасну індустрію. Виробничі сили бджільництва України на сьогодні представляють такі структури: колективні агропідприємства – 10%; приватні господарства – 33%; приватні пасіки, ферми – 44%; лісгоспи – 5%; інші – 8% [1, 9].

Незважаючи на те, що вітчизняна медова продукція, в основному, відповідає стандартам ЄС, роздробленість виробництва заважає розвитку галузі та негативно позначається на якості меду. Так, за іншими даними, частка сільгосппідприємств, які виробляють мед, становить лише 0,002% – вони реалізують мізерну кількість (1%) від загального обсягу споживання. 90% меду виробляють домашні пасіки, господарі яких надалі самостійно реалізують свою продукцію на торговельних майданчиках, тому що це рентабельно, або здають оптом перекупникам, щоб швидко отримати оборотні кошти [1, 6, 9, 11]. Неконтрольовані потоки продукції є причиною погіршення її якості.

Проблема контролю якості продукції. Для підтримання високої якості та конкурентоспроможності продукції бджільництва на підприємствах необхідно постійно впроваджувати новітні технології та одночасно постійно контролювати якість продукції в процесі технологічного циклу. Однак процес контролю має супроводжуватися певними методиками контролю, класифікацією та відповідними організаційними прийомами усунення невідповідностей. Серед основних проблем оцінювання продукції бджільництва є ідентифікація та підтвердження її ботанічного походження.

Нині визначення походження продукції бджільництва можливе лише через пилковий аналіз, який ґрунтується на дослідженні гаметофітів покритонасінних рослин у складі продукції та їх ідентифікація через каталоги чи електронні дата-бази пилових зерен.

В Україні проблемою є те, що донині не виданий жодний атлас чи каталог пилових зерен медоносних рослин. Основна причина полягає у тому, що створення такого видання – достатньо копітка робота, яка потребує затрат часу та коштів. Так, при кафедрі бджільництва НУБіП України, було проведено дослідження з вивчення морфології пилку, захищено дві кандидатські роботи. Однак, розвитку ця праця не отримала через відсутність фінансового забезпечення та необхідного обладнання.

При Українській лабораторії якості і безпеки продукції АПК НУБіП України, працює відділ моніторингу якості продукції на чолі з Оленою Михальською. Вона і колектив відділу у 2014 році подавали заявку на виконання науково-дослідної роботи «Дослідження морфології пилку та створення електронного каталогу пилових зерен медоносних і пилоносних рослин України» з повним обсягом фінансування, включаючи облаштування спеціальної лабораторії обладнанням, – 450 тис. грн. Впровадження цього проекту на базі УЛЯБП АПК НУБіП України, як сертифікованої лабораторії, дало б можливість проводити ідентифікацію продукції бджільництва для всіх виробників, які зацікавлені в експорті. Окрім того, цей відділ уже виконує фізико-хімічні дослідження продукції за чинними нормативними документами.

Нині, для експортерів меду необхідно визначати показники, закладені у нормативах і вимогах країн ЄС. Серед них більшість дублюють українські, однак є такі, які наші лабораторії не визначають. Найбільш популярний – це співвідношення глюкози до фруктози. Проблематика дослідження показників якості продукції бджільництва доволі актуальна і потребує негайного вивчення, що дозволить і надалі збільшувати обсяги експорту продукції.

Однотипність надходження прибутку галузі. На думку багатьох фахівців, культура виробництва меду в Україні далека від досконалості. У світі основний зарібок бджолярам приносить запилення рослин, дохід від якого в 10 разів перевищує доходи від реалізації меду та інших продуктів бджільництва. У результаті цього, на одній бджолиній сім'ї в нашій країні за пасічний сезон можна заробити 10–20 \$, тоді як на сформованому західному ринку – до 150 \$ [3, 6, 9, 11, 13].

Налагодження взаємоспівробітництва між аграріями та бджолярами дозволить багаторазово збільшити вихід рослинницької продукції та, у свою чергу, збільшить рентабельність галузі бджільництва.

Зміцнення внутрішнього ринку. Галузь бджільництва тільки зміцнює свої позиції на внутрішньому і світовому ринках. Споживання меду в Україні щорічно зростає (1,1–1,3 кг на рік на душу населення) і становить 60–80 % від потужностей внутрішнього ринку: тільки 5–15 % йде на експорт, незначна частка повертається на відгодівлю бджіл [1, 9]. Щорічно на ринку зростає кількість фірм, що пропонують продукцію під власними торговими марками. Саме вони пропагують споживання меду та інших продуктів бджільництва. Хоча, у світі споживання продукції такого рангу (мається на увазі – екологічно-безпечної), високопоживної та профілактично-лікувальної дії, винесено на глобальний рівень. Ведуться соціальні проекти, метою яких є заохочення населення до споживання безпечних і цінних продуктів.

Контроль за біорізноміттям медоносної бази. Вітчизняні пасічники стурбовані не тільки ускладненим виходом на експортний ринок чи незадовільним попитом на внутрішньому. Стурбованість викликає також і тенденція до зменшення в Україні посівів медоносних культур, особливо – гречки посівної. Не так давно, вітчизняний гречаний мед визнали найкращим, серед заявлених на Міжнародному конкурсі Всесвітньої федерації бджільницьких асоціацій «Апімондії».

Проблеми бідності сільськогосподарських угідь, здебільшого, спричинені порушенням сівозмін у результаті довгострокової оренди земель. Вихід із такої ситуації можливий через регулювання державою використання землі законодавством.

Збереження і зміцнення освітньої сфери. У сучасній Україні підготовка спеціалістів з бджільництва здійснюється у кількох вищих та ряді професійно-технічних навчальних закладів. Серед них завжди вирізнялася кафедра бджільництва ім. В. А. Нестерводського при факультеті тваринництва та водних біоресурсів НУБіП України. Вона була єдиною самостійною кафедрою з бджільництва, серед країн СНГ та ЄС, чим приваблювала до себе увагу іноземців. Щороку до навчання на кафедрі залучалося 300 студентів різних форм навчання та напрямів. На жаль у цьому році, унаслідок реконструкції університету, її об'єднали з іншою.

Серед інших навчальних закладів, де навчають дисципліни бджільництва: Львівська державна академія ветеринарної медицини ім. С. З. Гжицького (зооінженерний факультет), Боярський коледж екології природних ресурсів Національного аграрного університету. Зоотехніків з бджільництва випускає Чернятинський аграрний технікум ВДАУ. Зважаючи на незначну кількість закладів, які готують спеціалістів з бджільництва, постає потреба у їх збільшенні.

Розвиток науки. Осередком науки у бджільництві є Національний науковий центр «Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича» УААН [5]. Останньою його розробкою є проект «Програма розвитку галузі бджільництва України на період 2016–2020 рр.». Колектив ННЦ просить

усі пропозиції та зауваження залишати на сайті Інституту. Провідне місце у науковому розвитку галузі належить співробітникам кафедри бджільництва – В. П. Поліщуку, В. Д. Броварському та їхнім учням. Вони постійно здійснюють науковий пошук у напрямках – розведення й утримання бджіл, селекція, розробка та впровадження інноваційних технологій виробництва біологічно активних продуктів бджільництва.

Висновки

Оцінка сучасного стану галузі бджільництва України свідчить, що країна входить до п'ятірки головних виробників меду за валовим обсягом виробництва та споживання цього продукту на душу населення.

Зважаючи на посилення інтеграційних процесів і міжнародної конкуренції, Україна виходить на світові ринки бджільництва та потенційно може стати однією з головних експортоорієнтованих галузей нашої країни.

У результаті виробництва високоякісної продукції і за умов створення відповідного рівня сертифікації, галузь бджільництва України може гідно конкурувати на міжнародних ринках.

Список літератури

1. Honey Market Overview / Матеріали Інформаційно-аналітичного агентства «СоюзІнформ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.souzinform.com.ua>
2. Бджільництво / Географічна енциклопедія України: у 3 т. / редкол. : О. М. Маринич (відп. ред.) та ін. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989–1993. – Т.1: А-ж. – С. 76–77.
3. Бджільництво в Україні / Матеріали сайту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://beekeeping.com.ua/>
4. Про бджільництво : закон України від 22.02.2000 № 1492-III / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://prokopovich.com.ua/>
6. Кукса В. Смугастий ринок. Якщо в Україні не залишиться сала, їстимемо мед / В. Кукса. – Дзеркало тижня, 2006. – № 1.
7. Порядок реєстрації пасік від 20.09.2000, № 184/82 / Мінагрополітики України, НААН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
8. Правила везення в Україну та вивезення за її межі бджіл і продуктів бджільництва / Мінагрополітики України, НААН ; Порядок від 20.09.2000, № 184/82 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
9. Проблеми, стан та перспективи бджільництва в Україні [Електронний ресурс] / Р. С. Федорук, І. І. Ковальчук, Л. М. Ковальська, А. Р. Гавраняк / Інститут біології тварин НААН України. – Режим доступу : <http://www.inenbiol.com/ntb/ntb5/pdf/9/3.pdf>
10. Черкасова І. А. Словарь-справочник по пчеловодству / [А. И. Черкасова, И. К. Давыденко и др.]. – К. : Урожай, 1991. – 416 с.
11. «The prospects for beekeeping in the expanded EU» [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.eurbee.org/Files/EurBee1_Abtract_New.pdf
12. Production and Value of Honey and Maple Products – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.statcan.gc.ca/>

ВАЖНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ ПЧЕЛОВОДСТВА

В. М. Туринский, Л. А. Адамчук

Аннотация. *Раскрыты вопросы развития отрасли пчеловодства в Украине. Отражены отдельные проблемы отрасли – отсутствие нормативно-правовой базы, концентрированность производства в частном секторе, проблема контроля качества, однотипность поступления прибыли, укрепление внутреннего рынка, контроль за биоразнообразием медоносной базы, сохранение и укрепление образовательной сферы, развитие науки.*

Ключевые слова: *развитие, отрасль пчеловодства, проблематика.*

IMPORTANT ISSUES DEVELOPMENT OF BEEKEEPING

V. Turynskyi, L. Adamchuk

Annotation. *Reveals the development of the beekeeping industry in Ukraine. The article deals with some issues the industry – the lack of regulatory framework, concentration of production in the private sector, the problem of quality control, uniformity of income profits, strengthen internal market control biodiversity honey base, preserving and strengthening the educational sector, the development of science.*

Key words: *development, beekeeping, problems.*

УДК 638.144.52-54: 591.56

ВЛИВ СТИМУЛЮЮЧОЇ ПІДГОДІВЛІ БДЖОЛИНИХ СІМЕЙ НА ОТРИМАННЯ МАТОЧНОГО МОЛОЧКА

**Г. О. Ягіч, студент магістратури
О. М. Лосєв, І. І. Головецький,
кандидати сільськогосподарських наук**

Анотація. *Встановлено, що підгодовля бджолиних сімей за умов підтримуючого медозбору впливає на продукування бджолами-годувальницями маточного молочка в Лісостеповій зоні України.*

Ключові слова: *бджоли української породи, маточне молочко, стимулююча підгодовля, нектар.*